INKLYUZIV TA’LIM ASOSIDA MAXSUS EHTIYOJLI BOLALARNING JAMIYATGA INTEGRATSIYALASHUVI

Dilnoza O‘rolova Alibek qizi
Guliston davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi magistranti
E.mail: dilnozauralova5215@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta’lim asosida maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi masalalari yoritilgan. Tadqiqotda inklyuziv ta’limning mazmun-mohiyati, uning maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiylashuvi, psixologik moslashuvi va teng huquqli ta’lim muhitida rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, inklyuziv ta’lim jarayonida uchraydigan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Maqola natijalari maxsus ehtiyojli bolalarni jamiyat hayotiga faol jalb etishda inklyuziv ta’limning muhim pedagogik mexanizm ekanligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: Bag‘rikenglik, integratsiya, inklyuziv ta’lim, ijtimoiylashuv, maxsus ehtiyojli bolalar, moslashuv, teng imkoniyatlar, ta’lim muhiti.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы интеграции детей с особыми потребностями в общество на основе инклюзивного образования. В исследовании анализируется сущность инклюзивного образования, его значение в социализации, психологической адаптации и развитии детей с особыми потребностями в равноправной образовательной среде. Также рассмотрены проблемы, возникающие в процессе инклюзивного образования, и пути их устранения. Результаты статьи обосновывают, что инклюзивное образование является важным педагогическим механизмом активного вовлечения детей с особыми потребностями в жизнь общества.

Ключевые слова: Толерантность, интеграция, инклюзивное образование, социализация, дети с особыми потребностями, адаптация, равные возможности, образовательная среда.

Abstract: This article examines the process of social integration of children with special needs based on inclusive education. The study analyzes the essence of inclusive education and its significance in the socialization, psychological adaptation, and development of children with special needs within an equal educational environment. In addition, the challenges encountered in the implementation of inclusive education

and possible ways to address them are discussed. The results of the study substantiate that inclusive education serves as an effective pedagogical mechanism for actively integrating children with special needs into society.

Keywords: Adaptation, inclusive education, integration, socialization, special needs children, tolerance, equal opportunities, educational environment.

Hozirgi globallashuv sharoitida ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishdan iborat. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli bolalarni jamiyat hayotiga faol jalb etish, ularning ijtimoiylashuvi va mustaqil shaxs sifatida shakllanishini ta’minlash inklyuziv ta’lim orqali amalga oshiriladi. Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, inklyuziv ta’lim jamiyatda insonparvarlik, bag‘rikenglik va ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirishga xizmat qiladi [1]. Inklyuziv ta’lim maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta’lim muhitiga integratsiyalash orqali ularning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Inklyuziv ta’lim maxsus pedagogikaning zamonaviy shakli bo‘lib, bunda ta’lim jarayoni bolaning individual imkoniyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etiladi [2]. Maktabgacha yosh davri bolalarning ijtimoiylashuvi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolalarda muloqot ko‘nikmalari, ijtimoiy xulq-atvor va jamiyat qoidalariga moslashish jarayoni shakllanadi [3]. Shu sababli maxsus ehtiyojli bolalarni erta yoshdan inklyuziv ta’lim muhitiga jalb etish ularning keyingi rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Defektologiya sohasidagi tadqiqotlarda maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda individual yondashuv va ijtimoiy muhitning ahamiyati alohida qayd etiladi. Bolaning rivojlanishidagi nuqsonlar ijtimoiy muhit to‘g‘ri tashkil etilganda qisman yoki to‘liq kompensatsiya qilinishi mumkin [4]. Inklyuziv ta’limda pedagogik yondashuvlarning to‘g‘ri tanlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv muhitda ta’limni tashkil etishda pedagog, mutaxassislar va ota-onalar hamkorligi asosiy omillardan biri ekanligini ta’kidlaydi [5]. Xalqaro tajribada ham inklyuziv ta’lim barcha bolalar uchun sifatli ta’limni ta’minlashning samarali mexanizmi sifatida e’tirof etilgan. UNESCO tomonidan inklyuziv ta’lim ta’lim tizimini har bir bolaning ehtiyojiga moslashtirishga qaratilgan uzluksiz jarayon sifatida talqin etiladi [6]. UNICEF esa inklyuziv ta’limni maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyat hayotida to‘laqonli ishtirokini ta’minlovchi muhim ijtimoiy vosita deb hisoblaydi [7]. Psixologik-pedagogik nazariyalarga ko‘ra, bolaning rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liq. Vygotskiy o‘zining madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida bolaning bilish va ijtimoiy rivoji avvalo jamiyat bilan o‘zaro ta’sir jarayonida shakllanishini asoslab bergan [8]. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham inklyuziv ta’lim masalalariga tobora ko‘proq e’tibor qaratilmoqda. Inklyuziv ta’lim maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiylashuvi va jamiyatga integratsiyalashuvida muhim pedagogik omil ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan [9]. Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqot inklyuziv ta’lim asosida maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi masalalarini o‘rganishga qaratildi.

Ushbu tadqiqotda maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi jarayonini o‘rganish uchun bir nechta innovatsion metodlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayoni pedagogik, psixologik va ijtimoiy yondashuvlarni o‘zida mujassamlashtirdi.

1. Interaktiv kuzatuvlar. Bolalar inklyuziv muhitda kundalik mashg‘ulotlarda ishtirok etishi kuzatildi. Kuzatuv jarayonida pedagoglar va tadqiqotchilar bolalarning ijtimoiy muloqot, faollik darajasi, hamkasblari bilan aloqalari va muammolarini hal qilish qobiliyatini baholadi. Bu metod bolalarning tabiiy muhitdagi xatti-harakatlarini ko‘rish va tahlil qilish imkonini berdi.

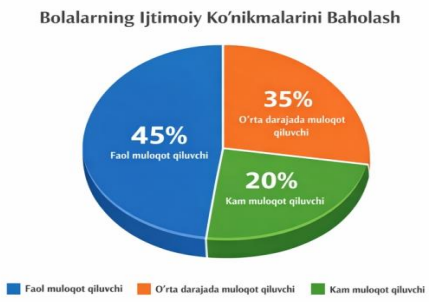
2. Mini-guruh mashg‘ulotlari “Yulduzli guruhlar”. Bolalar kichik guruhlarga bo‘lingan holda ijodiy va o‘quv mashg‘ulotlarida ishtirok etdi. Har bir guruh maxsus kreativ nomlar bilan ataldi: “o‘rganish qahramonlari”, “ijodiy yulduzlar”, “kichik kekslar”. Bu usul bolalarning bir-biriga yordam berish, vazifalarni birgalikda bajarish va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishini rag‘batlantirdi.

3. Rol o‘yinlari va dramatizatsiya. Bolalar turli ijtimoiy vaziyatlarni simulyatsiya qildilar: do‘stlik, yordam so‘rash, guruh qarorlari qabul qilish. Bu metod bolalarning emotsional intellektini, muammo hal qilish ko‘nikmalarini va o‘zaro hurmatini oshirdi.

4. Individual va moslashtirilgan topshiriqlar. Har bir bolaning imkoniyati va ehtiyojlariga moslashtirilgan topshiriqlar berildi. Bu bolalarga o‘z qobiliyatini maksimal darajada namoyon qilish, shuningdek, o‘z-o‘zini baholash va muvaffaqiyat hissini his qilish imkonini yaratdi.

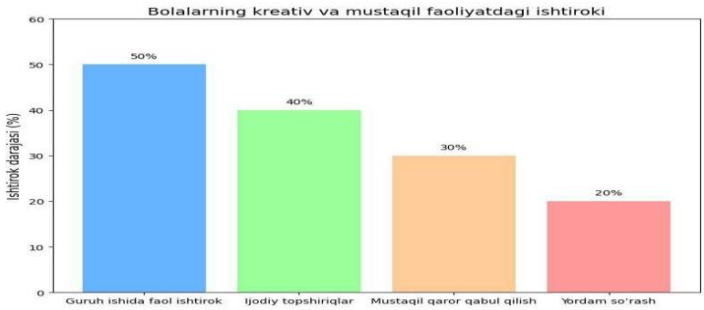
5. Ota-ona va mutaxassislar bilan interfaol hamkorlik. Tadqiqot davomida ota-onalar va logoped, defektolog, psixologlar bilan muntazam maslahatlar o‘tkazildi. Bu metod bolalarning rivojlanishini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash va integratsiya jarayonini samarali qilishga yordam berdi. Ushbu metodlar bir-birini to‘ldirib, tadqiqotning natijaviyligini oshirdi. Interaktiv mashg‘ulotlar orqali bolalar o‘zaro aloqada faol ishtirok etdi, kreativ guruhlar esa ularni ijtimoiy muhitda yetakchilik va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga rag‘batlantirdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv ta’lim jarayonida maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiy, kreativ va mustaqil faoliyat ko‘nikmalari sezilarli darajada rivojlangan. Ijtimoiy ko‘nikmalar: pie diagramma bo‘yicha bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalari quyidagicha taqsimlangan: 45% faol muloqot qiluvchi, 35% o‘rta darajada muloqot qiluvchi va 20% kam muloqot qiluvchi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ko‘pchilik bolalar inklyuziv muhitda tengdoshlari bilan samarali muloqot qilgan va guruh ishlarida faol ishtirok etgan. Bu, ayniqsa, bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi va ijtimoiy moslashuvini oshirishda muhim ahamiyat kasb qiladi.

Kreativ va mustaqil faoliyat: Bar diagramma natijalari bolalarning kreativ va mustaqil faoliyatdagi ishtirokini ko‘rsatadi. Natijalarga ko‘ra: guruh ishida faol ishtirok: 50%, ijodiy topshiriqlar: 40%, mustaqil qaror qabul qilish: 30%, yordam

so‘rash: 20%. Bu ko‘rsatkichlar shuni tasdiqlaydiki, inklyuziv mashg‘ulotlar bolalarning ijodkorligi, guruhda ishlash qobiliyati va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, bar diagramma bolalarning faoliyat turlaridagi farqni vizual tarzda ko‘rsatib, pedagogik yondashuvlarni individual tarzda moslashtirish imkonini beradi. Emotsional moslashuv va umumiy tahlil: kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, bolalarning 60% yangi vaziyatlarga moslashishda muvaffaqiyat qozongan va stress holatlarini oson yengib o‘tgan. Bu, ularning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim jarayonida interaktiv mashg‘ulotlar, kreativ guruhlar va individual yondashuv bolalarning ijtimoiy, emotsional va kreativ ko‘nikmalarini samarali rivojlantiradi, ularni jamiyatga integratsiyalashuvini rag‘batlantiradi va pedagogik amaliyotda inklyuziv metodlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv ta’lim muhitida maxsus ehtiyojli bolalar o‘z ijtimoiy, kreativ va mustaqil faoliyat ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantira oladi. Kuzatuvlar davomida bolalarning ko‘pchiligi guruh ishlarida faol ishtirok etgan, tengdoshlari bilan samarali muloqot qilgan va yangi vaziyatlarga moslashishda ijobiy natijalar ko‘rsatgan. Bu holat shuni bildiradiki, inklyuziv mashg‘ulotlar bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi uchun muhim vosita hisoblanadi. Shuningdek, bolalarning kreativ faoliyati ham ijobiy o‘sish ko‘rsatgan. Ular ijodiy topshiriqlarni bajarish orqali o‘z qobiliyatlarini namoyon qilgan va guruh ichida hamkorlikni rivojlantirgan. Mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari ham yaxshilanganligi, bolalarning o‘z fikrini erkin ifoda etish va mas’uliyat bilan harakat qilish qobiliyatining ortganini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, interaktiv va kreativ mashg‘ulotlar bolalar rivojlanishida faqat o‘quv jarayoni emas, balki ijtimoiy va emotsional barqarorlikni ham shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, bolalar yangi vaziyatlarga tez moslashadi va o‘zlarini erkin his qiladi. Bu holat ularning emotsional barqarorligini va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, bolalarning individual yondashuv va qo‘llab-quvvatlashga bo‘lgan ehtiyoji ham aniq ko‘rinib turadi, chunki har bir bolaning rivojlanish sur’ati va qobiliyat darajasi farqlidir. Tadqiqotdan kelib chiqadigan xulosa shuki, inklyuziv ta’lim muhitida interaktiv mashg‘ulotlar, kreativ guruhlar va individual yondashuv bolalarning ijtimoiy, emotsional va kreativ ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali va ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, inklyuziv metodlar bolalarni jamiyatga tayyorlashda, ularning

o‘zaro hamkorlik qilish va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantirishda muhim vosita sifatida qaralishi kerak.

Xulosa

1. Inklyuziv ta’lim muhitida maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi. Ko‘pchilik bolalar guruh ishlarida faol ishtirok qiladi va tengdoshlari bilan samarali muloqot o‘rnatadi.

2. Bolalarning kreativ faoliyati inklyuziv mashg‘ulotlar orqali oshadi. Ular ijodiy topshiriqlarni bajarish orqali o‘z salohiyatini namoyon qiladi va guruh ichida hamkorlikni rivojlantiradi.

3. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bolalarning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi. O‘z fikrini erkin ifoda etish va mas’uliyat bilan harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

4. Bolalarning emotsional moslashuv darajasi ijobiy. Yangi vaziyatlarga tez moslashadi va stress holatlarini muvaffaqiyatli yengib o‘tadi, bu esa ularning jamiyatga integratsiyalashuvini rag‘batlantiradi.

5. Interaktiv mashg‘ulotlar, kreativ guruhlar va individual yondashuv bolalarning ijtimoiy, emotsional va kreativ ko‘nikmalarini bir vaqtning o‘zida rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

6. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim har bir bolaning individual imkoniyatini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim, chunki har bir bolaning rivojlanish sur’ati va qobiliyat darajasi farqlidir.

7. Inklyuziv metodlar bolalarni jamiyatga tayyorlash, ularning o‘zaro hamkorlik qilish va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantirishda asosiy pedagogik vosita hisoblanadi.

8. Shu asosda aytish mumkinki, inklyuziv ta’lim bolalarning akademik rivojlanishi bilan birga, ularning ijtimoiy va emotsional barqarorligini oshirishga ham xizmat qiladi hamda jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismoilova, M.M. Inklyuziv ta’lim asoslari. Toshkent. Fan va texnologiya, 2020.
2. Karimova, G.K. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim. Toshkent. O‘qituvchi, 2019.
3. Nurmonova, S.X. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuvi nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, 2018.
4. Qodirova, F.R. Defektologiya asoslari. Toshkent, O‘qituvchi, 2017.
5. Shodmonova, D.B. Inklyuziv ta’limda pedagogik yondashuvlar. Toshkent. Fan, 2021.
6. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris, 2005.
7. UNICEF. Inclusive Education: A Guide for Policy Makers. New York, 2017.
8. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press, 1978.

9. O‘rolova, D.A. Maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiylashuvini ta’minlashda inklyuziv ta’limning o‘rni https://wosjournals.com/index.php/ptj/article/view/10530 2026.